

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönye.

Felölős szerkesztő: 156

Z L A M Á L Á G O S T.

Szerkesztőtársak:

Erőss József.

Péter János dr.

Kárpiss János.

Wagner Sándor.

HUSZONÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

2901

A TÁRSULAT TULAJDONA.

GYULAFEHÉRVÁRT

NYOMATOTT A PÜSP. LYC. KÖNYVNYOMDÁBAN.

1902.

TARTALOMJEGYZÉK

I. Önálló cikkek.

	Lapszám.
A „Közművelődés” ujéve	1.
A latin nyelvtanok kérdése. Buslig József	2.
Elnöki beszéd az Irod. Társulat közgyűlésén Ujfalusi József dr.	9.
Karcolatok egyházmegyénk 1848—49. évi éle- téből. Kovács Gyárfás	11. 20. 29. 34. 42. 51. 58. 68. 75. 84.
Az országos autonómiai kongresszus	17. 33.
A tanulók fegyelmezése. Bándi Vazul	18. 26.
Státusunk autonómiája	25.
Apróságok. Oriens	35. 118. 141. 195. 323. 362.
XIII. Leó pápa jubileumáról. (Püspök urunk I—1902. körleveléből)	41.
Tudomány és szabadság. Oriens	44.
A szocializmus művelődéstörténeti szempontból XIII. Leó	49. 57.
Néhány szó az életerős papokhoz — a deficiens papokról. Presbys.	58.
„Hát a hittan hol marad?” Török Ferenc	60.
Az erd. róm. kath. státus autonómiája vagyona kezelésében. Pál István	65.
Gazda-körök és katolikus körök. Gyürky Ödön dr.	68.
Az erd. róm. kath. státus püspök-választási joga. Pál István	73.
Beke Antal nyílt levele a gyulafehérvári Bat- thyáni-könyvtár kéziratái ügyében a „Magyar Könyvszemle” szerkesztőségéhez	81. 89.
Husvét napján. Kárpiss J.	97.
Missió Marosujvárt. Jóvián A.	98.
Védjük meg épületeinket. Avédik Lukács	99.
Az erdélyi kérdésről. F. B.	105.
Központi Oltáregyesületünk kiállítása. Kárpiss János	108.
A székely kérdéshez. Betegh Pál	113.
A magyar tanulóifjúság római zarándokutja. Fejér Gerő dr.	114.
Liberalizmus és Krisztianizmus. Zichy János gróf	121. 129.
Paulus Diaconus. Rácz Miklós	122.
Szentséges Atyánk üzenete az erdélyi hívekhez A székely kérdés. Ferenczi Károly beszéde	137. 139.
A katekizmus kérdése. Varga Sándor	145. 154. 162. 170. 181. 190.
Az alsó papság helyzete. Csiki	146.
Főpásztori körut a felsíki esperesi kerületben. Verebesi.	146. 155. 163. 171. 182.
Pünkösztör. Oriens	153.
Tavaszi koronagyűlés Alsó-Járában	157.
Női életpályák. Kőrödy Miklós	161. 169.
Kath. egyleti élet Kolozsvárt	165.
A gyulafehérvári központi Oltáregylet zászló- szentelési ünnepe	178.

Lapszám.

Készülődés a székely kongresszusra. Pál István	180.
Magyar kath. egyetem. Ny. Sz.	189.
Eucharistikus Kongresszus Gyulafehérvárt	190.
Jézus Szíve bucsuja Szovátán. P. T.	192.
A régészet történelme Gyulafehérvárt. Cserni Béla dr.	197. 205.
A szentségimádás terjesztésének néhány esz- köze. Aster	199.
A marosi esp. kerület tavaszi koronagyűlése. Szmollen Pál	200.
Szent-Antal gyűlés Kolozsvárt. Zalai János	201.
A kath. szépirodalomról. Veress Lajos beszéde	206.
Székely néptünk bajai s azok orvoslása. A ma- rosi esp. kerület papságának felirata a szé- kely kormánybiztoshoz	213.
Egy kis öröm. V. K.	215.
† Schlauch Lőrinc	221.
A gyulafehérvári székesegyház keletkezése. Ujfalusi József dr.	222.
A Csik-Somlyón július 7—11-ig tartott papi szentgyakorlatokon résztvettek névsora	227.
Both Ferenc	231.
A gyulafehérvári székesegyház. Ujfalusi József dr.	232. 239. 247.
A Csik-Somlyón július 15—19-ig tartott tani- tói szentgyakorlatokon résztvettek névsora	243.
Jubileumi ünnepély Gyergyó-Szárhegyen x . . . . y	251.
Alakítsunk keresztény népszövetséget. Rakovszky István	255.
A „Budapesti Hírlap” s leendő egyetemünk. Egyházi ügyekben hozott nevezetesebb pol- gári rendeletek és végzések	256. 257.
Mária menybevitetése ünnepén. Ujfalusi József dr.	263.
A magyarországi lat. és gör. szert. róm. kath. tanítók segélyalapja vagyonáról az 1901 évi számadás kivonata	265.
Az erdélyi róm. kath. státus középiskolái H. M.	266. 275. 281. 300.
A vasárnapi munkaszünet. Giesswein Sándor dr.	271.
A két tévtan. Ertl Vendel	272. 280.
Uj templom Nagy-Kásonban. Konecz István	273.
A magyar kath. Egyesületek Országos Szövet- ségének felirata a vasárnapi munkaszünetről	279.
A Gyulafehérvárt augusztus 25—29-ig tartott papi szentgyakorlatokon résztvettek névsora	282.
A székely kongresszusról	287.
Egyházi és iskolai állapotok a székelyföldön a róm. kath. egyházat illetőleg. Pál István	288.
Katholikus mozgalmak. Reviczky Aladár	295.
Az erdélyi egyházm. papok Missió-egyesületé- nek alapszabályai	297.
A székelység bajai. A gyergyói papság memo- ránduma	304. 311. 319.
Magyarosító főpásztorok	305.

	Lapszám.		Lapszám.
Püspök urunk bérmakörutja a b.-szolnoki esp. kerületben	314. 323. 330. 336.	Őszszel. Révai Károly	363.
Imets F. J. apátkanonok beszámolója a tusnádi székely kongresszusról	322.	Meghívás. Révai Károly	385.
Mátyás, az igazságos. b.	327.	Őrök Betlehem. Faustinus	411.
A Vatikán	329.	b) Próság.	
Vaszary Kolos bibornok hercegprimás ünnepi beszéde a kath. nagygyűlésen	335.	Egy bérmakörut Indiában. E. K.	22.
Ollé Elek gyémántmiséje. Verebesi	339.	Husvétii történet. Kárpiss János	99.
A katolikusok ébredése. ifj. Zichy János gróf	343.	Virágok a vallási és társadalmi életben. Kovács Gyárfás	124.
A magyarországi lat. és gör. szert. róm. kath. tanítók segélyalapja központi bizottsága közgyűlésének jegyzőkönyve	346. 353.	Istenek alkonya. Szienkievic Henrik	131.
Prohászka Ottokár dr. beszéde a kath. nagygyűlésen	351.	A csalogánydal szövege. Kárpiss J.	148.
Püspök urunk megnyitó beszéde az orsz. euch. kongresszuson	359.	Szt. Tharcisius	166.
Zichy Nándor, Majláth, Prohászka. E. K.	360.	Visszaemlékezés a husvét utáni magyar zarándoklatra Rómába. Pál István	207. 215.
Egy életben vágó kérdés. Soóthy Gyula	361.	Egy magyar szerzet. Sulyok Károly	235.
Pájeszes székelyek. A—ny.	363.	Magyar könyvtárak. Petraszevich Géza	258.
Püspök urunk megnyitó beszéde a státusgyűlésen	367.	Székely rege Petőfiről.	292.
Statusgyűlés	368. 376.	A miriszlói ütközet. Török Bertalan	315.
A mi a hitemben megerősít. Széchenyi Imre gróf	371.	Uti jegyzetek Norvégiairól. Schwarczel Adél	386.
Szt. Erzsébet ünnepén. B. J.	375.	Uti emlékeimből. Prokupek Sámuel 394. 411. 416.	416.
A III. kath. nagygyűlés határozatai	378.	Karácsonyest a „Gyulafehérvári kath. Tanoncotthon“-ban.	418.
Emlékezzünk régielkről. B. J.	383.	III. Tanításügy.	
Az egyházi inquisitio. Nyöger Antal	391. 399.	Levél a „Közművelődés“ tanításügyi rovatának vezetőjéhez. Karácsony József	6.
Pestalozzi mint atya. Szász Károly	393.	Majláth püspök és az oktatásügy. Hidvégi M.	13.
A Hunyadiak siremlékei. Veress Endre dr.	400.	A fegyelmezőssel járó hangulatok. Schwarczel Adél	22.
Euchar. kongresszus és oltáregyes. közgyűlés Segesvárt. Siculus	402.	Néhány szó a „t“ betűről. Szász Károly	30.
Karácsony.	407.	A kath. tanítók és az államszegély. Bertalan Vince	36.
Az oltáregyesületi tag a társadalomban. Kárpiss János	408.	Az egyházközségi és állami iskolák Észak-Amerikában	47.
A segesvári oltáregylet másféléves története. Székely István	409.	A népiskolai könyvtárak. W. S.	61. 77.
Az élet titka. Agoston Ignác	415.	Az akarat nevelése. Péter János	93.
II. Tárcá.		Iskolapad ismertetés. László Dénes	110.
a) Költemények.		Rotterdami Erasmus és a népnevelés. Péter János	149.
A szentélyben. Pál A.	52.	Az erkölestelen hittagadó könyvek ifjuságunk kezében	150.
Az egyház. Pál A.	76.	Az udvarhelyi esp. ker. róm. kath. tanítói egyesület sóvidéki fiókkörének gyűlése	158.
A kard. Koser Szevér	85.	A hazafias nevelés szempontjai. Jóvián Antal	172.
Báró Apor Péter versei a régi erdélyiek temetéséről.	106.	Iskolázásunk Mátyás király idejében. M.	193.
Elégia. Koser Szevér	123.	Esperesi megnyitó beszéd. V. L.	194.
Nagyasszonyunkhoz. Koser Szevér	131.	A küküllői esp. kerület javaslata a felekezeti tanítók fizetése tekintetében	194.
Veni Sancte . . . ! Koser Szevér	158.	A tanítói fizetések rendezése x . . . . y	201.
Eljegyzésre. Szemlér Ferenc	166.	A magyar nyelv kötelező tanítása	202.
Ünnepi vers a gyulafehérvári Központi Oltáregylet zászlószenteselési ünnepe alkalmából. Szemlér Ferenc	177.	A kath. iskolák tulajdonjogának és fejlesztésének jövője. Bertalan Vince	217.
Jézus zászlaja alatt. U. Gy.	180.	A hátszegi „Erzsébet“-róm. kath. leányiskola évváró vizsgái. Görög Aladár	227.
Érted élek . . . Koser Szevér	299.	Ijesztő számok. Péter János	259.
Kossuth születésének 100 évfordulóján. Bálint György	303.	Tanügyi XII. Relatio. Tózsér László 267.	267.
Magyarok Nagyasszonyához. Koser Szevér	331.	298. 313. 321. 338. 384.	

	Lapszám.
A hitoktatók értekezlete Budapesten. A . . .	283.
Ifjúsági iratok	285.
Felhívás Magyarország kath. tanítóihoz . . .	307.
Az erdélyi róm. kath. tanítók egyesülete vá- lasztmányának gyűlése	317.
Az iparos tanoncok neveléséről. Spaller József	347. 355.
A maroskerületi róm. kath. tanítóegyesü- let jobbágyfalvi vándorgyűlése.	364.
Tanítóegyesületi közgyűlések Kézdi-Szt.-Lé- leken és Borbándon.	379.
XIII. Leó, mint tanító. Karácsony József be- széde.	380. 387.
Az udvarhelyi esp. ker. róm. kath. tanítói egylet sóvidéki fiókkörének gyűlése. . . .	388.
Tanítói gyűlések Csik-Szt.-Mártonban és Ko- lozsvárt.	403.
Egy hivatalos átirat. A küküllői alesperes. .	419.

IV. Isodalom.

Könyvismertetések, könyv-, hirlap- és folyóirat
ajánlások csaknem minden számban.

V. Társulati ügyek.

A XXIV. r. közgyűlés jegyzőkönyve . . .	4.
Az 1902. január 8-i választm. gyűlés jegyző- könyve	13.
Az 1902. szeptember 10-i választm. gyűlés jegyzőkönyve	306.

VI. Napi események.

Minden egyes számban.

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi rom. kath. irodalmi társulat heti közlönye.

MEGJELENIK MINDEN SZOMBATON.

<i>Előfizetési díjak:</i>		A társulat minden rendű tagjai	A lap szellemi részét illető cikkeik a szerkesztőségnek, az előfizetési pénzek a pénztári, — az esetleges reklamációk pedig a kiadóhivatának küldendőek.
Egészévre — — — — —	8 kor.	a lapot tagdíjajkért kapják.	
Félévre — — — — —	4 "	—	
Negyedévre — — — — —	2 "	Kéziratokat nem adunk vissza.	

A Közművelődés ujjeve.

A Közművelődés egyházmegyénknek lézagpótló sajtóterméke. Az 1902-iki évvel huszonötödik évfolyamába lépett. Egész kis könyvtárt alkotnak kötetei, a melyeknek leveleit még most is érdemes végig lapozgatni. Ha egyéb nem, az is elegendő jutalma lenne eme fáradságunknak, hogy évfolyamaiból megismerkedhetünk azon törekvésekkel, melyek az erdélyegyházmegye papságát és világi közönségét a huszonöt év leforgása alatt lelkesítették; megismerkedhetünk azon nemes buzgólkodással és munkássággal is, melyet a sorjában váltakozó szerkesztők és szerkesztőtársak kifejtettek, hogy az olvasóközönséget időről-időre ellássák szellemi táplálékkal és felvilágosítsák ugy az egyházmegye, mint a kath. világ mozgalmairól.

A lap életéből kivált a megindulás és az első évek nagyon érdekesek. Mi volt a fő gondolat, a mely a Közművelődésnek életrekeltését sugalta? Mi volt az erjesztő anyag, a mely forralta az elméket megjelenése előtt? Mindenekelőtt egy heti közlönyre volt szükség, hogy ennek révén az egyházmegye legtávolabbi részeiben lakó pap és tanító is értesüljön a katolikus világ, az egyházmegye és az egyházmegyei középpont életének nevezetesebb mozzanatairól. Az „Egyházi és Iskolai Hetilap,” mely 1867-től 1872-ig működött ily irányban, majd az ennek három évi szünetelése után megszületett „Erdélyegyházmegyei Értesítő” ezen szükségletnek kielégítésére keletkeztek, működtek.

Időközben egy másik szükséglet is élénken érezhetővé tette egy állandóbb alapokon nyugvó hetilap megalapítását. Az egyházmegye középpontja már a hatvanas évektől kezdve mozgékonyabb és eszes fiatal papi és világi tanárokat látott falai között, a kik irodalmi téren nagyobb erővel ohajtottak működni. Ezen utóbbi kívánalomnak volt az eredménye, hogy az 1878. okt. 5-én meginduló Közművelődésnek különösen iro-

dalmi színezete volt homloktérben. Az első évek munkássága igazolta is, hogy a törekvő fiatalság a forró vágyának és törekvésnek tartalmát is tudott adni. Ebben az időben a Közművelődés hasábjain tartalmas értekezések mellett elég jó tárcák és más szórakoztató olvasmányok jelentek meg. Egy ha nem is nagy, de elég tanult és szorgalmas író csoport látta el cikkeikkel az újságot. Ez irodalmi virágzás mintegy hat-hét évig tartott. Azután a lap mindinkább általános tartalmu lett; az Irod. Társulat szakosztályainak működése lassanként megszűnővén, a lap is megfogyatkozott tudományos cikkeiben. De még így is megfelelt ama másik célnek, mely létrehozásában szintén elhatározó mozzanat volt. Sőt hovatovább nyilvánulóvá lett, hogy tudományos eszközök, egy jól rendezett és a legújabb kor szellemi termékeivel felszerelt könyvtár nélkül a vidéken a tudományos működés majdnem lehetetlenné válna, a lap iránya is mihamarább egészen a napi szükségletek kielégítésére fog szorítkozni. A lap ebben az egyoldalú munkájában is sok dicséretes törekvést mutatott, sikereket is aratott. Középpontja maradt ama törekvéseknek, melyek kath. közügyek előbbrevitelét tüzték ki céljukul.

Szóvirág, nagyítás és az öndicséretnek legkisebb máza nélkül kellett minderről megemlékeznünk. De mégsem a multnak részletes bemutatását akartuk, hanem csupán rövid rántalást a régi feladatokra, hogy aztán kitűzzük a jövő munkáját. Az egyházmegye életében a közelebbi évek ugy a hitéleti, mint a társadalmi szervezkedés terén örvendetes mozgalmak kiinduló pontjaivá lettek. Oltáregyesület, Missió-egyesület, Szövetkezetek, az erd. kath. tanárok egyesülete, az egyházmegyei r. k. tanítók egyesülete, a Sz. Antal tiszteletével összekötött mozgalom, legény-egyesületek és inas-otthonok az eddig látható eredményei e minden erővel támogatandó mozgalomnak. Reméljük, hogy ez az örvendetes felbuzdulás nem lesz pillanat-

nyi szalmatűz, hanem az erdélyi kath. tényezők erős elhatározással megindított, de épen olyan szívóssággal folytatott szorgalma. Lapunk a maga részéről csüggedetlen és ha lehet, az eddigivel még sokkal nagyobb buzgalommal veszi oltalmába ezen új és a még ezután keletkezendő egyesületeket. Mindegyiknek vezetőségéhez erős szálakkal fogja magát fűzni, hogy a kebelükben folyó mozzanatoknak hű krónikása, küzdelmeiknek kitartó harcosa legyen.

Ezenkívül a mit eddig viszonyai miatt nem tehetett, *meg akarja hódítani a kath. családokat is*. Ez irányu törekvése abban fog nyilvánulni, hogy a katolikus világnak, de különösen Magyarországnak és az erdélyi egyházmegyének katolikus ügyeit még nagyobb figyelemmel fogja számon tartani, úgy hogy a ki anyagi állapota miatt más lapot nem járthat, a Köznevelődésből is hű értesülést nyerhet a világ folyásáról. Tárcarovatunkban részint elbeszéléseket, részint más oly szórakoztató olvasmányokat fogunk nyújtani, a melyek olvasóink látókörét nemcsak nevelni fogják, hanem egytuttal kellemes perceket is fognak nekik szerezni.

Eddig a mi munkatervünk! De hogy különösen ebben a két irányban erősebben kidomborodó munkásságunk sikert érjen, *kérünk kell kivált a mi eddigi törzsközönségünket, hogy támogasson bennünket törekvésünkben*. Még pedig kettős támogatásra van szükségünk. Az Irod. Társulat minden tagja és előfizetője terjessze a maga körében a Köznevelődést. Követelje, hogy a társas körökben és más közhelyeken fizessenek elő lapunkra. Más részt, ha lapunk barátai oly egyesületekkel, körökkel vannak érintkezésben, a melyek az erdélyi katolikuságra bármely irányban befolyással vannak, értesítsenek bennünket idejekorán, röviden és értelmesen, hogy értesülésben más lapok ne előzhessenek meg. De szívesen látunk a Köznevelődésben olyan tollforgató férfiakat is, a kik tudományos kérdések népszerű fejtegetésével akarják olvasóink szellemi szükségleteit kielégíteni.

Fájdalom, az érdeklődőknek, de kivált munkatársainknak semmi jutalmat nem helyezhetünk kilátásba. Jutalom csupán az lehet ránk és rájuk nézve, ha a tőlünk pártolt és hirdetett eszmék megvalósulnak és hozzájárulnak a kath. és magyar nemzeti érdekek virágzásához.

Maguk a szerkesztők és szerkesztőtársak inkább anyagi áldozatot hoznak, sem mint fáradságuk díjában bármi anyagi elsőbbséget élveznének. Egyébiránt külső munkatársaink közt is nem egy található, ki példás kitartással évek, sőt évtizedek óta nekünk áldozza

szellemi munkásságát. Ez a körülmény új neki buzdulásunkban vigasztal és biztat. Vigasztal, mert arról nyújt ékes bizonyosságot, hogy az önzetlenül tevékenykedő kath. férfiak még nem haltak ki, biztat, mert megerősíti reménykedésünket, hogy sikerülni fog a régi mellé még újabb erőket is élénk munkásságra serkenteni.

Ezen reményekkel és jelzett jó szándékainkkal indulunk neki az újévnek. Üdvözljük eddigi munkatársainkat, barátainkat és előfizetőinket, üdvözlötünket küldjük azoknak is, a kik most akarnak zászlónk mellé sorakozni! Boldog újévet!

A latin nyelvtanok kérdése.

Ismerette: *Buslig József*.

(Vége.)

Az eddig hangoztatott követelményeknek jobban megfelelnek *Pirchala Imre* latin tankönyvei. Egyike a leg gondosabban szerkesztett tankönyveknek. Nemcsak a nyelv strukturáját tartja szem előtt, hanem a fejlődő ész természetét is. Így mindjárt a névragozások tárgyalásában míg egyrészt tudományos alapon áll, addig nem nehezíti azoknak megértését a tövek szerinti felosztás tulzásaival. Ha pedig igeragozást tekintjük, nincs ott sem fölösleg, sem bégaz, s mi a fő, az anyag kezelésének módszere a legtermészetesebb, legkönnyebben megérthető és elsajátítható. S ezt az által érte el, hogy az actiók tanát helyesen mellőzte, mely bármennyire becses dolog a nyelv belső természetét kutató nyelvbolcselőre, a nyelvtanítás ezen fókán még nem tárgyalható.

Mondattana a lehető rövidre van szabva, s bár nem induktív a részben, hogy a példákat nem boesátja előre, hanem a legtöbb grammatika módorában tárgyal, de azért használhatósága csorbát nem szenved. A szabályok fogalmazásában érthetőre törekszik s példái elég egyszerűek, habár több helyen nagyobb számban is elkelték volna. Csak az a kár, hogy a klasszikus irókat e részben sem zsákmányolta ki.

Olvasókönyvei különösen a III. IV. osztályi, mind az anyag kiválasztása, mind módszeres beosztás tekintetében jók. Olvasmányaihoz, melyeknek tárgyát esetleg még a történelemből nem ismerik, rövid összetoglaló és ismertető bevezetést fűz, a szöveget szerkezeti és tartalmi oldaljegyzetekkel kíséri, s a mi fontosabb archeologiai dolog előfordul, képpen mutatja be, s földrajzi tájékozódás végett 3 mappát is csatol. Magyarázó jegyzetei egy külön kötetet alkotnak, bár nézetem szerint helyesebb lett volna a két osztály anyagát s az ahhoz tartozó jegyzeteket külön-külön könyvbe foglalni.

Mindazon ujításokat, melyeket az újabb grammatikák (egyike másika) mint a nyelv módszeres tanításának újabb elveit ismernek, összesen magában foglalják a *Csengeri János* tankönyvei. Ami az általános szempontokat, úgy mint az anyag megválasztása, rendezése, magyaros mondat szerkezet, világos tárgyalás, stb. illeti, a legteljesebb dicsérettel szólhatunk e tankönyvekről. Az alak- és mondatannak egyöntetű tárgyalása, olvasókönyvének a nyelv tannal való szoros viszonya, s főképp azon körülmény, hogy az új tanterv szellemében

egy olvasókönyvünk sincs pompásabban, mesteribben megalkotva, a legelső köze emelik Csengeri tankönyveit.

Amde éppen, a fennebb említett új elvek alkalmazása miatt főleg az Alaktanban oly nehézségekkel találkozunk, melyek az elsorolt sok jótulajdonság dacára is nehézségek maradnak. Már a Roseth-féle könyveknél megjegyeztem, hogy a tövek szerinti genusmeghatározást aránytalanul nehezebbnek tartom s e nézetet támogatom igen sok kollégám hasonló nézetével, az újabb grammatikákkal, melyeknek egy része mindkét nem-meghatározást adja, némelyik pedig új kiadásában egyszerűen visszatért a régi iskolához, mert belátta, hogy könyvben 3 főszabályt s egy néhány kivételt megtanulni (melyeknek egy része ritkán fordulván elő, mellőzhető is) semmint minden fonél külön szabályt, s külön kivételeket állítani fel. Egyébiránt a tanuló előtt első sorban a nominatívus lesz ismeretessé, igrm adják a szavakat a szótárok is. Bizonyára könnyebb az ismert alakból haladni az ismeretlen nemi szabályra, mintsem előbb megkeresni a tövet és törzsoőköt, ami nem oly könnyű, s aztán határozni meg nemét.

A mi az igeragozás tanát illeti, szintén kifejtettem nézetemet, s itt csak ismétlem, hogy az időknek az actio-tanából folyó összetett elnevezéseit, melyekre az összes alakok egy nyelvben sincsenek meg, s talán nem voltak, nem tartom a tanítás céljából okvetlenül elfogadandónak, mert a mód nem egyszerűit, tehát nem könnyít.

Annak az újításnak értékehez pedig, hogy t. i. az igék alakjait 3 személyben adja, szerintem szó fér, annál inkább az indokoláshoz, melynek alapján ezt tenni szokták. E módszernek nem elég indoka, hogy a személytelen igéknek is megvan a 3. sz. alakja, mert így ismét főlöszlegesen összezarvarjuk az igéket, s új szabályra lesz szükség azok szétválasztására, holott a praesens-formában tanult ige személyes, s a 3. sz.-ban tanult ige személytelen lesz a tanuló tudatában minden további megjegyzés nélkül is.

Az ige főalakjaiban eddig beértük négygyel, e könyv a part. praesens-t is felveszi, holott ennek képzése akkora nehézséget nem okoz, hogy azt külön kelljen megtanulni, ha ismerjük az infinitívust, melynek töbeli hangzója biztos utbaigazítást nyújt az ige hovatartozása felöl.

Csengeri Mondattana az induktív mondattanok mintája. Rendszeres éa módszeres tankönyv; inkább rövidnek mondható a példák kevés száma miatt, mely körülmény az olvasmányok még gondosabb feldolgozását teszi szükségessé a szabályok tüzetesebb begyakorlása végett.

Az ide tartozó olvasókönyvek, hogy ismert kifejezéssel éljek, a legkényesebb igényeket is kielégítik. Nemcsak azért, mert az új tanterv alapján készültek, hanem az anyag megválasztása és a hozzá adott praeparatiók által. Igazán mesterileg vannak feldolgozva az egyes olvasmányok. Erre nézve azonban hallgassuk meg az Igazgató-Tanács által a nyelvtanok ügyében vélemény adásra felkért Vajda Gyula dr. egyet. tanárnak nézetét: „Tagadhatatlan előnye Csengeri tankönyvének az, hogy a tanár számára mindent elkészít úgy, hogy annak egyszerűsége, semmi gondolkodni valót, semmi szabadságot sem hagy, hanem mintegy szájába rája azt, hogy mit és hogyan tanítson, a mihez paedagogiai tekintetben sok szó fér.“

A tárgyi magyarázatok, phrasisek, melyek fordítása többszókeresen magyaros, szemléltető képek, nyelvtani meg-

jegyzések oly bő anyagot hordanak össze, hogy az olvasó könyvek vezérfonala mellett gazdag, sokoldalú ismeretre teszi a tanuló, melyeknek alapján bizton lehet reményleni a nehezebb klasszikusok megértését is.

Egy megjegyzést azonban nem mulasztok el főképp az I. osztályos olvasókönyvre megtenni. Az új tanterv szerint összefüggő olvasmányokkal kezdődik, de hogy ezt megkönnyítse, egyszerű mondatokra bontja, miáltal a szöveget összefüggéséből kitorgatva mozaik-szerűvé teszi. Vagyis valójában mégis csak egyes rövid mondatokon kezdi a tanítást. Miből világos, hogy az összefüggő olvasmányt oly módon alapul venni, mint az élőnyelveknél tesszük, alig lehetséges.

Ime, t. congressus! elmondtam nézeteimet az egyes ismertebb latin nyelvtanok fölött. De ha ezek után is döntésem kellene, hogy melyik grammatikának adom a többiek fölött az elsőseget, bizony nehéz helyzetbe jutnék. Fennebbi bíráló észrevételeimből kiténik, hogy minden grammatikában akad valami jó, de mindenik ellen tehető egyben-másban kifogás is. Mindazáltal e harsban kiemelek 4 grammatikát, mint melyek az elsőségért jogosan pályázhatnak. Ezekből kellene tehát a pálmát és nem az Eris almáját valamelyiknek odaitélnem. A grammatikák nagyobb részét egyszerűen mellőzöm; mert vagy tudományos színvonaluk és tulságos részletességük miatt meghaladják az alsóbb osztályok szellemi erejét és igényeit (Bartal-Malmosi, Szilasi) vagy igen compendiosusok és nem teljeseek, (Hüttrich, Roseth.), vagy miut fordítások elmaradnak az eredeti magyar grammatikák mögött (Schulz, Holzweissig) vagy pedig mert általában nem alkalmazkodnak az új tanterv követelményeibe.

Amaz 4 grammatika közül is a Dávid Istvánétól eltekinteni kívánok, noha e könyvet fennebb elsorolt jó oldalai mellett ajánlja az is, hogy a latin auctorokhoz adott praeparatiók mintegy folytatja a tanítást, ámbár itt is megjegyzem, hogy ezek egyoldaluan csupán szótári és — utalás által — grammatikai és nem tárgyi felvilágosításokat nyújtanak. Eltekintek azért is, mert míg nyelvtana jól megállja helyét a legjobbak mellett is, addig Olvasókönyvei nincsenek oly módszeresen és sokoldalulag feldolgozva, mint akár Pircaláé, akár Csengerié. — A Szamosi-féle tankönyveknek már sokszor elpanaszolt hiánya, hogy nincsenek az új tantervhez alkalmazva. Oly körülmény ez, mely a grammatikának minden jelessége mellett is azok mellőzésére kényszerít.

Maradnak tehát a Pircala is Csengeri tankönyvei. Ezek volnának szerény nézetem szerint a legjobbak, illetve legmegfelelőbbek.

A Pircala könyvei az ifjuság minden igényének egészen megfelelnek. Olvasókönyveinek anyaga a tanterv utasítását legszigorubbán követi s az egyes olvasmányok sok oldalról mesterien vannak előkészítve. E tankönyv ellen a testületek bírálaiban érdemleges kifogást nem hogy nem találtam, de mindenki csaknem egyhangulag a legjobb grammatikák egyikének tartja.

Sintigy a Csengeri-féle könyveket minden dicséret megilleti. Alaktanának módszere azonban a részletes bírálatnál felemlített okok miatt a könyv e részének használatát — ismétellen hangsúlyozom — a tanítás céljából nehezebbé teszi, mint a Pircaláé. A IV. osztályra pedig oly olvasókönyve

mely az előírás szerint Julius Caesart, vagy Curtius Rufust, Ovidiusal egy könyvben adná, nincs. Éreztek ezt a testületek bírálói is, kik közül többen bár a Csengeri tankönyvei mellett törnek pálcát, de az általam tett megjegyzéseket ugyanily értelemben az Alaktan hátrányának tekintik.

Természetes dolog, t. kongresszus! hogy ha kifogást teszünk az egyik-másik latin tankönyv ellen, egy pillanatra sem állítjuk, hogy azokkal kellő eredményt ne lehetne fel-tüntetni. Mert szerény nézetem szerint a nyelvtanításhoz nemcsak jó grammatika, hanem jó tanár is kívánatik. A grammatikába a tanár előadási módszere önt lelket, anélkül sivár az egész tantárgy, s a tanuló csak kintő eszközt lát benne. A tanár egyénisége itt annyira fontos, hogy a maga hajlamait, didaktikai elveit bármilyen grammatika mellett is érvényesíteni fogja. Valamint több ut vezet Rómába, úgy a latin nyelv tanulása célja is különféle módszerrel közelíthető meg. A tanár a tankönyv módszerét többé-kevésbé a magáéhoz idomítja s szentül meg van győződve, hogy az ő módszere legcélszerűbb. Mert a paedagogiai és a didaktikai érzék a kevésbé sikerült grammatikát is megjavítja. S minden tanár csak azon módszer mellett tud igazán kedvelő tanítanai és eredményhez jutni, melyet tanulmányai folyamán magába szívott. Ugy hogy valamint a tanárok tanítási módját egyformává idomítani nem lehet, úgy másrészt az egyforma grammatikák használata a módszer fejlődésének kerékkötője gyanánt tekinthető. E fejlődés útját pedig szabadon kell hagyni, mert különben ismét csak formalismusba esünk, s a nyelvtanítás ismét dressurá-vá lesz.

Epen azért a legmélyebb tisztelettel meghajolva a magas főtanhatóság azon intentioja előtt, melylyel a latin tanítás eredményének biztosítását és fokozását böles gondossággal előmozdítani igyekszik, indítványomat a következőkbe foglalom össze és terjesztem elő:

1.) Kéressék meg a magas főtanhatóság, hogy az általánosan engedélyezett tankönyvek választása és ajánlása jogát hagyja meg a szaktanároknak, illetve az egyes tanártestületek hatáskörében, minthogy a tankönyv egyesítés épen e legszebb jogot szüntethé meg.

Azon cél nyanis, melyet az egységes tankönyvek behozatala elérni óhajt e jog fenntartása mellett is megvalósítható. Lehetetlen feltenni a tanártestületekről, hogy ők saját meggyőződésük szerint nem a legjobb könyvet akarnák valahová bevezetni, vagy hogy azt minden elegendő ok nélkül rövid időközönben szeszélyes n változtatni óhajtának, hogy költséget okozzanak a szülőknak, annál kevésbé, mert hiszen ezt megakadályozhatná az engedélyezési jog, mely mindig a magas főtanhatóság kezében van, azzal akkor élhet, mikor épen magas bölesessééhez képest jónak látja, vagy a szükség parancsolja.

De másrészt, ha van, vagy lesz olyan tankönyv, melyet a szaktudomány osztatlan egyértelműséggel legjobbnak ítél: nem képezek tanárt, vagy testületet, mely azt kész örömmel fel ne karolná, s használatba ne vonná, mi által az óhajtott egyesítés önkényt, s mindenkinek helyeslése mellett fog megvalósulni.

Egyébiránt a tanítás sikerét nem csupán az egységesítés emeli, hanem, miként kolozvári kolégám mondják: „első sorban az, hogy a tanár hajlamával, tudományos és paedagogiai elveivel egyező könyv alapján tanít-e”, mert ha nem, úgy is magához formálja azt.

De különben is nálunk még az új tanterv mellett csak most van folyamatban a tankönyvek irodalmának fejlődése. Azt nem mondhatjuk el, hogy minden tekintetben a legjobb tankönyv meg van már írva, a különböző, de paedagogiailag mind jó és approbált könyveknek versenye fogja majd a viszonylag legjobb grammatikát megteremteni.

Azon argumentumot, mely még felhozható, hogy t. i. az iskolát változtató tanulókra nézve a tankönyvek különbözőségeiből származó nehézséget elhárítsuk, nem tekintem oly fontosnak, hogy annál sokkal fontosabb szempontokat megelőzzünk. Mert egyrészt azok száma — a statisztika mutatja — alig néhány százalék: másrészt a grammatikák között a lényegben eltérés nincs. Hiszen pl. a név- és igeragozás paradigmái, vagy a consecutio temporum, vagy a felteles mondatok, vagy az oratio obliqua szabályai csak egyformák lehetnek. Külömben is az iskolaváltoztatás nem mindig a status gymnasialis között történik, mert ez — tapasztalatom szerint is esekélyebb mint az a csere-viszony, melyben állami és felekezeti iskolákkal vagyunk. Es így ezekre nézve az egységesítés célhoz ugy se vezetne. Külömben is e cél csak akkor értenék el, ha nem csak a latin, de minden tankönyv egységesíthető volna, a mi pedig a dolog természetéből folyólag csaknem leküzdhetetlen akadályokba ütközik.

2.) Ha azonban a magas főtanhatóság ezek után is ragaszkodik szándékához, akkor mint aránylag legjobb grammatikákat megnevezzük és ajánljuk a Pirchallé és Csengerié, azután a Dávid Istvánét. A Szamosi tankönyveit, bár nyelvtanai sokunknak véleménye szerint az új tanterv mellett is használhatók, csakis azon esetben vehetőek javaslatba, ha a ránk nézve kötelezően előírt új tanterv alapján megfelelő olvasókönyvekkel láttatnak el.

Mielőtt azonban a magas főtanhatóság a használandó latin könyvek felől intézkednék, óhajtjuk, hogy hívja fel a szerzőt nyilatkozattételre, hajlandó-e lehető rövid idő alatt a kívánt átalkatást végebeinni? — A végleges intézkedésnek ezen elhalasztását annál inkább óhajtjuk, mert teljesen hiteles tudomásunk van arról, hogy egy neves szerzőtől oly grammatika van készülöben, s kerül ki január folyamán a Szt. István-Társulat kiadásában nyomtatás alól, a melyekhez alkalmazandó olvasókönyvekben az 1899. évi kongresszus határozata alapján kívánt keresztény klasszikus írók is méltó helyet foglalnak el.

Ezt hát mindesetre megvárandó volna, nehogy az említett kongresszuson kifejezett óhajtásunk megvalósulását mi magunk tegyük lehetetlenné.

E javaslatokat voltam bátor elfogadás végett a m. t. kongresszus elé terjeszteni, kérve, hogy azokat elfogadni s alkalmas módon és formában a magas főtanhatóság elé juttatni méltóztassék.

Jegyzőkönyv

az erdélyi róm. kath. Irodalmi Társulat XXIV-ik rendes közgyűléséről, mely tartatot Gyulatehérvárt a gymnasium tanácstermében 1901. dec. 29-én.

Jelen voltak; Méltóságos és főtisztelendő Gróf Majláth G. Károly erd. püspök tővédnök úr, Ujfaluai T. József dr. apát-kanonok elnök, Imets F. Jákó tb. elnök, Tamási Aron

alelnök, Eröss József titkár, Vass Albert dr. pénztárnok, Csiky Miklós ellenőr, Zlamál Agost felelős szerkesztő, Péter János dr., Wagner Sándor szerkesztők, továbbá Gergely Ignác, Zomora Dániel, Pál Antal, Balázs Endre dr., Koródy Péter dr., Soóthy Gyula, Fejér Gerő dr., Rass Károly, Czimbalmos József, Varga Ferenc, Kopacz Gergely, Vezér László, Avéd Jákó, Straubert Odón, Szentmiklósi Jenő, Cserny Béla dr., Kárpási János, Rejőd József választmányi, pártoló és rendes tagok, Jaucsó Ernő alesperes, Novák Ferencz kir. tanácsos polgármester, Teri Odón dr. kir. közjegyző, Oelberg Ottó, dr. Aezel Béla, Balló Lázár törvényszéki bírók, kispapok és vendégek.

1. A püspök úr, elnök, tb. elnök, alelnök és titkár a zöld asztal mellett foglaltak helyet. Ujjalusi T. József dr. elnök nagyszabású beszéddel — melyet lapunk jövő számában közlünk — nyitotta meg az ülést.

A zajos éljenzés és taps után, melylyel elnöklünket szép felolvasásaért a közgyűlés jutalmazta, ugyancsak elnökünk a Püspök urat üdvözölte. A hálas szív melegével üdvözli Püspök urunkat, kegyelmes Fővédnökünket. Hálas köszönetet mond azért, hogy magas megjelenésével közgyűlésünknek fényt és tekintélyt kölcsönözött. Bárhol megjelenik a kegyes Főpásztor, ez a megjelenés a legtisztább öröm forrása, igazi ünnepp. Ha hálas a gyermek szálló iránt, mi ezen ünnepünk fokozottabban érezzük a hálat Püspökötünk iránt s kérjük gondviselést, hogy tartsa meg ő méltóságát és segítse meg magasatos céljai elérésében.

Ez üdvözlésre hangos éljenzés és taps következett, mely után Püspök urunk köszönetet mondott. Szívesen jött — úgy mond — a közgyűlésre, örömmel hallgatta azokat az eszméket, a melyeket az elnök fejtegetett s indítványozza, hogy az elnök szép felolvasása a jegyzőkönyvbe felvétessek és a Társulat lapjában közöltessek.

A közgyűlés egyértelmű helyesléssel fejezi ki a Főpásztor indítványához való hozzájárulását.

2) Az elnök felhívja Eröss József titkári évi jelentésének megtételére; az egész terjedelmében így hangzik:

Méltóságos Gróf Püspök Úr!

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Ez az elmúlt esztendő korszakalkotó, új századot nyitott meg. Az idő ugyan nem tesz különbséget az évek és évszázadok között, hanem feltartózatlanul halad, keresztül megy mindenre, nem tekint semmire, nem arra, hogy mi feldaraboljuk, felosztjuk, nem respektálja a kis vagy nagy eseményeket. A rohanó idővel halad az emberi művelődés is, mely fölött nincs feltétlen hatalma az idők.

Valamin az egyes emberben, úgy az egész emberi társadalomban is támadnak új eszmék; ezek módosítják a meglevőket, erősítik vagy egészen átalkatják azokat. Mi hiszünk az emberiség tökéletesedésében; mi hiszünk, hogy az anyagi és szellemi műveltség összes életre való tényezői összemunkálnak abban, hogy az ember jobb, tökéletesebb s így boldogabb legyen. A kereszténységben, a kinyilatkoztatott isteni és emberi törvényekben van megelőve az igazi műveltség útja; e törvények az igazi civilizáció hordozói és a történelmi haladás vezetői. Ezen úton járni, erre az útra minél többeket rávezetni az igazi feladat.

A leltűnt XIX. század vében született s mégis, a mint mondják a szabadság csillagát hordozó homlokán; a jelen XX-ik század, hogy mit hordoz homlokán, nem láthatjuk a nagy közelség miatt. Az azonban bizonyos, hogy az új században a szabad ember az anyagi és szellemi javak kibaszalására, azoknak az életben való kiváltására fog törekedni. Ervényesülni társulatunkint és egyedenként részesedni és másokat is részesíteni az anyagi és szellemi javakban, ez a legszebb programja a jelen század emberének. Nagy és dicső munka, mely harccal és építéssel jár. E munkában vett részt társulatunk a múltban egy negyedszázadon keresztül — s e munkában akar részt venni a jövőben is.

A jövő évben Társulatunk lapja a Közművelődés XXV-ik évtolyamába lép. 1878. okt. 1-jén jelent meg első száma,

maga az Irodalmi Társulat a következő 1879. év jan. 18-án alakult meg. Szeretett egyházmegyénknek két lapja is volt előzőleg, 1867-ben alakult meg az „Egyházi és Iskolai Hétlap” mely azonban hat évi tennállása után 1872. dec. 31-én megszűnt, azonban három év múlva az „Erdélyegyházmegyei Ertesítő”-ben új életre kelt.

Hogy miként alakult meg Irodalmi Társulatunk s annak organuma a Közművelődés, miként küzdött a még most is fennlevő anyagi bajokkal s egyéb nehézségekkel, azt talán majd más alkalommal fogom elmondani. Most csak a figyelmeztetést felhívni a negyedszázados évfordulóra s átértek tulajdonképeni feladatunkra, beszámolókat Társulatunk egy esztendő működéséről.

Irodalmi Társulatunk élete leginkább megnyilatkozik köz- és választmányi gyűléseinken, melyekről társulati lapunk a Közművelődés tájékoztat. A múlt évben dec. 9-én volt közgyűlésünk. Ezen tudós elnökünk a legmodernebb philosophiai rendszert a pozitivizmust ismertetette s cáfolta meg; Imets F. Jákó tb. elnökünk pedig: Adatok az Erdélyegyházmegye történetéhez a XIX. században címen olvasott fel.

Három rendes és két rendkívüli választmányi gyűlést tartottunk. Amazokon a pénztár megvizsgálásával és az egy pályamunka — a szövekezetek haszna — ezeken pedig egy másodlagos könyv megírásával foglalkoztunk.

Irodalmi társulatunk hivatalos lapja a Közművelődés szellemi életünk és munkásságunk igazi titkára; megjelenik 407 pld.-ban. A társulatnak van 301 rendes és pártolótagja és 100 előfizetője.

Elismerem, hogy szerény munkásságunk a nagyobb követeléseknek csak részben felel meg. Elismerem azt is, hogy sok baj úgy a lap tartalma miatt magának az Irodalmi Társulatnak életében. El is sorolhatnám ezeket, de azok úgy is ismeretesek s többször megvoltak beszélve s ha feltárnám sem sokat használnék, mellőzöm tehát s tisztelettel kérem titkári jelentésemnek tudomásul vételét.

A titkári jelentéshez Püspök Urunk szólott. Az érdekes jelentésben — ugymond — a titkár sokat akar mondani s nem mond semmit. Megemlíti, hogy van baj a Társulatban és a lap szerkesztésében, de nem mondja meg, hogy mi az a baj. Tegye magának a titkár azt a társadságot, hogy e bajt ismeresse meg velünk és tárja fel azt egy választmányi gyűlésen, hogy segíthessünk rajta. Tegye meg ezt annál is inkább, hogy a negyedszázados évfordulót a szép multhoz megfelelő módon ünnepelhesse meg.

A közgyűlés a Püspök úr felhívásához képest utasítja a választmányt, hogy a bajok feltárása s azok megszüntetése felől tanácskozzék.

3) Elnök Péter János dr. hívja fel értekezésének a felolvasására.

Felolvasó bevezetéképen a renaissance kori műveltségi állapotokat jellemezte és aztán: „Rotterdam Erasmus iskolái könyvei” című nagyobb tanulmányból részleteket olvasott fel. Püspök urunk köszönetet mond a nagy szorgalomra összeállított tudományos felolvasásért.

4) Az elnök felhívására, másodiknak Vezér László olvasott fel „A szocializmus művelődés történelmi szempontból”. Püspök urunk a szellemes felolvasásért köszöntet mond, de figyelmeztet arra, hogy ily közgyűléseken elég egy felolvasás is.

5) A pénztár állása az 1900. év végén a következő:

Bevétel: 3936 K. 63 fill.

Kiadás: 3875 K. 03 fill.

Marad: 61 K. 60. fill.

Elnök figyelmeztet arra, hogy a választmányi gyűléseken az állandó számvizsgáló bizottság az időközi számadatokat rendszeresen megvizsgálta és mindent rendben talált, a gyűlések azonban jogában áll bizottságot küldeni ki az egész évi számadást megvizsgáló. A gyűlés azonban nem éli ama jogával, hanem megbizik a számvizsgáló bizottság munkájában és a végleges felmentvényt 1900-ra megadja, mit az elnök ta-

ározatilag kijelent s egyuttal a közgyűlés nevében elismerését fejezi ki a pénztári hivatalnak odaadó és lelkiismeretes fáradozásaiért.

6) A szerkesztő bizottság kiegészítése. Elnök felbija a közgyűlést, hogy az eltávozott Szilveszter Ferenc dr. helyett új szerkesztő társat válasszon. A közgyűlés Rass Károly és Vezér László visszalépése után egyhangulag Kárpiss János főgymn. tanárt választotta meg.

7) Elnök indítványozza, hogy Gyürky Ödön kath. író, ki széles körű működésével minden kath. írói társulatot és egyesületet felkarol, s a ki az év folyamán tartotta meg 25 éves írói jubileumát, bála és elismerésként válassza meg a Társulat tb. tagjának. Püspök urunk szólott még a nagy tevékenységű és szerény férfiúról, mely után a közgyűlés lelkesedéssel hozzájárult az elnöki indítványhoz. Ezután Püspök urunk köszönetet mond a megjelent vendégeknek. Végül az elnök a jegyzőkönyv bitelesítésére felkéri Tamási A., Imets F. J. és Gergely Ignác urakat és az ülést bezárja.

K. m. f.

Eröss József,
t. titkár.

TANÍTÁSÜGY.

Levél

a Közmuvelődés tanításiügyi rovatának vezetőjéhez.

A Közmuvelődés 49. számából és a társszerkesztő urunk hozzám küldött megmítaszoló leveléből olvasom, hogy az *Irod. Társulat* választásán „Erdélyi Róm. Kath. Tanítók Egyesületének elnöksége kérésére a Közmuvelődésben tanításiügyi rovatot nyit meg és ezen állandó tanításiügyi rovat szerkesztőjévé Uraságot választotta meg.

Ezen új mozzanat akképen szolt várakozó lelkemhez, mint fagyos tél után az első pacsirtabang, mely a tavasz közeledtét eszegei el.

A visszaemlékezés rokonérzelmeit a multnak; a művészet, tudomány boldogító hatását a jelennek szenteljük; *pusztán a jövőnek csak egyet szántunk: az iskolát.*

„Erre néz feszült érdeklődéssel ezer szülő, ebbe helyezi legszebb reményeit az egyetemes vallás, ettől várja átalakulását a haza, a társadalom; ennek érdekében áldozza fel munkaejét a tanár, a tanító, előlegezi életének körülbelül egy-harmadát az ifjú.“ Es méltán, mert „a nevelés kérdése a mostani társadalomra nézve az élet és halál kérdése, ettől függ az egész jövő.“ (Renán.)

Eddig az erdélyi rk. tanítók a falvak, városok hétköznapi változatlanságában leláncolva, megéyikben kisebb egyesületekben széthullva, egymást nem értve, nem ismerve ünnepek öntudatos közérzélet nélkül vonták a nap tüzes szeke-rét munkájuk intenzívitásához képest aránytalan eredmény-nyel. Nem találkoztak a döntő ütközést nagy barcterén: a sajtóban. Nem cserélték ki a szellemi visszavonultság eszméiket, melyeket a tapasztalat megvédett, a szenvedés megszentelt, a vallás megdicsőített, az idő testbe öltöztetett.

A Társzerkesztő Urak szava a multban nem volt a pusztában kiáltó szava. Visszhangra talált az erdélyi rk. tanítók lelkében. A szétválasztó korlátokat ledöntötte Csik-Somlyón a júliusi értekezés, midőn megalakult az „Erdélyi Róm. Kath. Tanítók Egyesülete“. Ezen egyesület az 1901. év júli-sában az alapszabályok megállapítása és tiszti karának szerencsés megválasztása után Majláth Gusztáv gróf erdélyi püspök ur vezér- és védőszárnnyai alatt indult neki a jövőnek, hogy nemesen hevülő buzgalommal 400—500 eddig egymagában álló tanügyi erő egységesítésével kezét paedagogiai alkotásokra emelje fel; s ma nekiindul a jövőnek önálló tanügyi sajtóval, hogy az éaz örök vendégeit, a szívek lángragyujtóit, az erények sugalmazóit, a földi és természet-

fölötti világ szónokait, az erkölcsiség bölcsességköveit, a lelkek tűzszlopait: a neveléstani eszméket megtestesítve felvezesse az iskolai és társadalmi élet szinpadára; nekiindul a jövőnek, hogy Magyarországon az erd. róm. kath. tanítók egyesülete ne csak számerejével, ne csak címével, hanem képzettségének értelmi érvényesítésével, akaratának hatalmával, szorgalmas nagyvratörésével szívósságával ismertesse el létjogát, biztosítson szavának súlyt, vivjön ki nevének tisztességét a közoktatási kormány előtt is tanügyi feladatok és kérdések megoldásával.

Valamint voltak a multban, vannak a jelenben, épen úgy sőt még inkább lesznek a jövőben népoktatásügyi elvi kérdések, nagyobb szabású országos ellenmozgalmak, melyeknek álláspontunkkal megegyező irányítására és végérvényes eldöntésére be kell tolnia az Erd. Róm. K. Tanítók Egyesületének is számatottvó véleménynyilvánítással a sajtóban épen úgy mint a közéletben. Példa erre a mult év, melyben az országos tanítóegyesületek a népiskolák tanterve készítésében nem kis mérvben irányították a kormány felfogását.

Tanításiügyünk légköre ma-holnap megteelik villanosság-gal. A hitvallások, kath. iskolákat nyílt és rejtett haditaktikával szedi ki az állam az egyház kezéből, az iskolák igazgatásának olyan reformja forrik hátunk megett, mely az egyházi iskolaszéki elnökség százados multakba fogodzó karját tesz szélléltötte, az önkormányzatnak törvényvel védett ideg-szálai kezünkben kezdnek kisiklani, tanítóink és tanítóképzőink tekintélyét és közszeretét a közvélemény előtt folytonosan gyengítik; a tanítóképesítő önkormányzati jogunk alá szaratókat helyeznek és a képesítést állami vizsgálatbizottság elé törekednek utalni, a vallási és erkölcsi képző elemeket philantrop-naturalisztikus véleményhalmazzal cserélik ki a keresztény paedagógia izéinek emémitásával.

Tendentiozus áramlatok mindezek. Ki kell ezeken fog-nunk. Az erdélyi róm. kath. tanítóknak ébredni, sorakozni kell. A szellem fegyvereit fényesre kell csiszolni, hogy találjon a döntő pillanat a helyes gondolkodás egyformaságában, az iskolai belső élet újjáteremtésében, a külső társadalmi élet hevülő tevékenységében. A mérkőzés kikerülhetlen. Meg kell vívniunk az ellenáramlatokkal. A kltzdötér áttétetett az értelem és jog területére.

Szép dolog az egyházat, az iskolát nemes bölcseséggel katholikusan hirdetni, magunkénak képzeln, de sokkal szebb dolog azokat megvédelmezni; szép dolog csendben nekik szentelni munkaerőket, de sokkal szebb dolog létükért szellemi és anyagi áldozatokat hozni válságos pillanatokban.

Tek. Társzerkesztő Ur! Iskoláink a muzsák templomai, a humanizmus legszebb leányai, kik az evangélium: „Tanít-satok meg minden nemzeteket“ igéjéből születtek. Arcukról leragynak Isten kézvonásainak bájai. Keblükön nőnek fel a világ új apostolai.

Mint szenthelyekre rakjuk fel reájuk a villámhárítókat, s mint az evangélium elsőszülött leányait lovagokként védelmezzük a tollbarc napjain.

Tanításiügyünk utolsó közharcosának is adott eszméket a gondolkodás, az élet, a tapasztalat. Minden föben születtek gondolatok, újak, nemesek, jók. Nem szabad megengedni, hogy ezek magánosan elhaljanak. Kinek írói képessége azokat irodalmi mezbe tudja öltöztetni, küldje be a Közmuvelődés számára, ellenesben közzölje arra hivatott társaival, kik értékesíteni hirdapi téren is képesek vagy őrizze meg az egyesület nagy gyűlésére.

Az erd. róm. kath. tanítókra rengeteg munkaanyag vár. Felhivom a tanügyi kormány figyelmét a tanító és kántori nyugdíjügy visszasságaira, a szolgálati évek számának 30-ra való leszállítására, a szolgálati évek száma szerint egytorma nyugdíjösszeg megállapítására; az Egyesületnek foglalkoznia kell iskoláink tanterveivel, a tankönyvek kath. jellegével; az egyesület tagjainak meg kell ismerniök a paedagogia és módszertan legújabb és legcélravezetőbb vívmányait és hasz-

nálta kell vennünk azokat, hogy ha előbb nem is, de hátrább semmi esetre se álljunk a didaktika tudományában a baladó egyesületeknél. Ezek és ezekhez hasonlóak legyenek programjaink. Ne kicsinyeljük saját erőnket! Erőnk van, csak akarunk is legyen! Nincs okunk csüggedni! A csüggedés a gyávák kiváltsága!

Az állandó tanítástügyi rovattal megjelenő Közművelődés évi díja 4 korona. Minden kath. tanító rendelje meg. Mert csak ezen lapról mondhatják a tanítók, hogy a miénk, e lap hasábjain találkozunk egymással, e lap lesz munkatársainkhoz a telefontárlózat, melyen átrezegnek vágyaink, hírlí adatnak fájdalmaink, megszólalnak örömeink, gondos Atyánkhoz feljutnak sohajaink.

Isten csillagrendszerünk fényközpontjává a napot tette. Innen indulnak szét a tűzsugarak beragyogni az elsültetett területeket, megmelegíteni a jég hazáját, szelid meleggei virágot fakasztani az alázatos völgy ölen. Analog-szerep jutott az erd. püspöknek. Ő a fényközpont, a honnan Erdélytanítónak hitbéli erejére tűzsugarak vetődnek, a melyek köbökben új reményeket fakaszt, szívökben kigyulasztja a szeretet lángkévéit.

Igénytelen soramban lelkem legünnepesebb érzelmeivel üdvözölöm a Társzerkesztő Urat. S midőn erre a munkára vállalkozott, melynek sikere nem kevésbé a sorsfordulat szerencséjétől, mint tanügyi szakerőnk ihletett tollától, finom árnyalatú kézzonásaitól és az egyetértés, a munka nemes szenvedélyétől függ: ne feledje varázsszóval összehívogatni az iskolák szétszórt tanítóit hadtestét, mint összehívja az ősz családai aranyenyegzőjére egykor szétszórt gyermekeit; emlékeztetnének élő forrásából soha ki ne apadjon az igazság ama kristályeseppje: hogy a tanítóság nagy épületének kupolája a remény oszlopain, reménye a hit által megszentelt idealizmus karjain nyugszik, mely enyhítgeti földetrazó küzdelmeit, gyógyítja a mult századok halálos sebeit.

Pythagoras a sophisták nyilzápóra között a görög bálványok árnyában a „sok isten“ háborgó nemzetének földjén társulatot alapít, egymaga fenntartja, evangelium nem védi, kereszt nem sugározza rá titkainak kegyelmi fényét. S mégis a társulat iskolai erőnevei a történelem lapjain ártárogynak két és félezreden. Calasanz Szent József fázik a spanyol király infuljától, remeg Róma kintteltő bitorától, de boldog 1200 tanítványa között, örved a rágalmaknak, hátrá emeli a pestises gyermek testét, hogy a nevelés keresztvízével mossa le a lelki szennyeket. Iskolái fennmaradnak.

Comenius századával találja magát szemben; küzd egy félvilágáraszel s a győzelem az övé. Franke 6 tallérral kezd az iskolák alapításához s halálhíre 2200 tanítvány 200 tanítótárs szemébe csalja a gyász könnyeit. De la Salle inkább éhenhalásra határozza el magát, semhogy iskoláit veszni engedje, halála 36000 tanítvány lelkébe löveli be a fájdalom nyilait. Pestalozzint egész testületek mondják eszteleennek, de ő számba sem veszi ezt. A nevelés győztes zászlóját csak a halál tudja kezéből kicsavarni, senki más. A Szent Istvánok egy egy egész pogány fajt visznek a keresztény kath. iskolákba; a Pázmányok és Oláh Miklóskok országrészeket rendeznek be kath. iskolákkal és tanítókkal.

Ragyognak ez eszményképek a nevelés-buzgalom fenéségében. S mi csüggedünk? Csüggedve tovább hallgatnánk? S elhallgatva, megdermedve visszavonulnánk magányunkba a sajtószabadság aranykorában?

Nem. Felemeljük karjainkat munkára. Megszoritjuk kath. iskoláink zászlónyelét. Van apostolunk, ki az areopágról szónokol, tesz, vezérel, telemel, Isten áldását küldi hozzánk az új évben, hogy az „Erdélyi Róm. Kath. Tanítók Egyesülete“ ezen áldással induljon szirtes tengeri útjára, nem félve a hullámok habzó hegyoszlopától, sem a szelek korbácsütéseitől.

Ismételton üdvözölöm a Társzerkesztő Urat az új év hajnalbasádrán: Isten soha meg nem szűnő kegyelmével ve-

zesse lapunkban „az Erdélyi róm. kath. Tanítók Egyesülete“ munkatársait!

Csik-Somlyó, 1901. december hó. Őszinte híve.

Karácsony József
róm. kath. tanítóképző-int. igazgat. ó

KÜLÖNFELÉK.

— Az erd. r. k. irod. társulat választmányára f. hó 8-án (szerda) d. u. 5 órakor a főgymn. földszinti tanári szobában gyűlést tart, melyre a tagokait isztelellet meghívja
az elnök.

— **Tisztelgének ujév napján.** Csendesen vonult el az ő esztendő, hogy helyet adjon az újnak. Ősi szokás szerint ujév napján a tisztelgők egész sora vonult fel kegyelmes főpásztorunkhoz, hogy a mult küzdelméért köszönetet mondjon és a jövő munkássághoz szerencsét kívájon. Először a keblí papságot, a taári kart fogadta Ő méltósága, — aztán tisztelgett a kir. törvényszék, az itt állomásozó es. és kir. ezred tisztí kara, a városi tanács, több hivatal és magános.

— **Isteniszteletek.** Székesegyházunkban ő év esztéjén a Te Deumot Fábán Sándor nagyprépost, új év napján a szent misét praesente episcopo Pál István apát-kanonok, referens celebrálta. Az ünnepi szent beszédek Zomorá D. plebános és Kopacz Gergely székesegyházi káplán tartották.

— **Rendkívüli státusgyűlés.** Püspök urunk az erdélyi róm. kath. státusgyűlést azon alapon és jog erejénél fogva, melyet számára ősi törvényeink, királyi rendeletek, évszázados gyakorlat s ujabban ő császári és apostoli királyi Felségének 1867-ik évi augusztus hó 19-én kelt legfelsőbb elhatározása biztosítanak, rendkívüli közgyűlésre jöv 1902. évi január hó 15-ik napján d. e. 10 órára Kolozsvárra összehívandónak ítélte és az Urnak szent nevében össze is hívta. A gyűlés tárgyát képezi: az egyházmegyei tűzkár elleni biztosító intézmény szabályzatának megállapítása.

— **Papnövendékeink karácsonyfája.** December 31-én kedves meglepetésben részesültek papnövendékeink és így a karácsonyi gyász náluk is öröme változott. A második tanterembe Szilveszter esztéjén egy igen szép és díszes karácsonyfát hozott nekik az angyal. Az öröm kifejezésére azonnal ünnepelet is rögtönöztek, a melyen megjelent püspök úr Ő méltósága és a központi papság, tanári kar stb. Klerikusaink a főpásztorunk igen ügyes szavalatokkal, felolvasással és sikerült ének- és zenedarabokkal kedveskedtek. Műsor után tombolajáték volt, melyen igen érdekes és szép tárgyak kerültek sorsolás alá.

— **Nagy László emlékezete.** Kegyeletes szép ünnepet rendezett az elmúlt év december 29-én a papnövendékek önképzőkörö szerettet testvérük, Nagy László I. éves hittanbállgató emlékezetére. Novotny, a kör elnöke megható szavakban fejtegette a mulandóság és az élet viszonyát, Koser Szever a kedves testvér rövid életrajzát mondta el, Szabó János pedig alkalomszerű kis költeményével, melyben a testvéri elérkezé nyüllés és az Isten akaratán való megnyugvás gondolatát fejezte ki, adózott az Istenben boldogult emlékének. Az ünnepelet megható énekszámok tették teljessé. Szép Nagy László, Isten veled! Hervadásod lilomhallás volt, ártatlanság képed s bánaté.

— **Oltáregyesületi hírek.** Az Úr Jézus szent nevében megkezdttik az oltáregyesületek életében a második

esztendő. A sikerért adjunk hátát közösen a szentségi Jézusnak. A jelen új évben még nagyobb buzgalommal karoljuk föl az Oltárszentség ügyét, mivel jubileárius esztendeje ez a római Pápának. Legmeltóbban illepelünk, ha egy községben Jézus imádlására megalakítjuk az oltáregyesületet.

Több helyen éjfélű sat. mise előtt Invit. Hymn. 3-dik noet. és Te Deum végzése van szokásban. Ejtéli sz. mise után mindjárt tartatik a második *olvasott* misé. Erre nézve a Directorum-ok már rég közlik a római határozatot: „omnino prohibitum est aliam sive solemnem sine privatam, unam aut plures celebrare ante auroram” Tehát . . .

Szombatján dec. 27-kén alakult meg az egyesület s az első szentségimádlást jan. 5-kén tartják az alapszabályzat 7. §. szerint. A tagok száma 165.

Nagy-Ernyéről 12 k. küldtek tagsági díj fejében.

Sz.-Udvarhelyről 106 új tagot jelentettek s így 427 tagból áll az ottani egyesület.

— **Értesítés a tanítóegyesületekhez és a tanító urakhoz.** Az egyházmegyei r. k. tanító egyesülete a nyáron megalakulván, az elnökség már megtette a szükséges lépéseket, hogy alapszabályaink megerősítését a nmlt. vallás és közoktatásügyi miniszteriumnál kieszközölje. Az alakuló közgyűlésre kiküldött hivatalos képviselők már több helyt betérjesztették jelentésüket az „*egyházmegyei r. kath. tanítók egyesületének*” megalakulásáról. Ennek következtében az egyesületek közül is több megtette az alapszabályoktól megkívánt csatlakozó nyilatkozatot; hivatalosan azonban csak az *Udvarhelyi* és az *Alsótehemi* megyei r. k. tanító egyesületek küldték be a csatlakozást bejelentő iratot. Ez azonban csak alakítás, melynek a tél folyamán eleget tesznek az elnökségek. Elég tudnunk, hogy a fejből említett két egyesületen kívül az *Udvarhelyi esperes-kerületi általános* és a *Szébenmegyei tanítóegyesületek* szintén kimondták a csatlakozást. Várjuk a többiek nyilatkozatát is. Az *egyházmegyei r. k. tanítók egyesületének* elnöksége érintkezésbe lépett az Irodalmi Társulattal is, hogy a tanítók a Közművelődést még a reudes tagok díjánál is olcsóbban kapják. Az Irodalmi Társulat elismerése méltó előzékenységgel egyezett bele abba, hogy az egyházmegyei tanítók legyenek az Irodalmi Társulatnak is tagjaivá; tagsági díj fejében fizessenek egy évre 4 koronát, de ezen díjnak legalább a felét az év első harmadában kelljétek be, mivel ellenkező esetben a kedvezmény megszűnik. Midőn ezt újólaj is figyelmébe ajánljuk a t. tanító uraknak, atyafiságos és baráti szeretettel kérjük, hogy sorakozzanak a Közművelődés mellé minél nagyobb számmal, ne sajnálják fillérjeiket és szellemi támogatásukat e jóra való orgaumtól, mely mostantól fogva külön *tanítói ügyi rovat*tal fogja szolgálni az egyházmegye népiszkoláinak érdekét. Legelő ily irányu cikkünket az új rovat számára egyik derék tagtársunk írta, de kivül még sokan vannak, kik a remélhetőleg jól beváló kezdeményezést támogatni fogják.

— **A Bezterce-Naszód vármegye** laposfalvi új templom belső felszerelésére a következő nemesszervi emberbarátok adakoztak: Dr. Kuncz Adolf praefectus 10 kor. — József Főherceg Ő Fensége 20 kor. — Kraft Viktorné 2 kor. — Báró Huszárné egy oltárterítő. — Rimely Károly püspök 5 kor. — Almásy Ferencz 3 kor. — Weber Agoston plebános 3 kor. — Táar Gyula 3 kor. — Márton Lajos 5 kor. — Hulin István pleb. 3 kor. — Zanyi Antal 2 kor. — Rabas Henrik és Tauber Károly & Emánuel 5 kor. — Dr. Csikiz Balázs 2 kor. — Tunnay Lajos 2 kor. — Nagy Ignáz 15 kor. — Egy ismeretlen jöltevő 4 kor. — Belaagh Kálmán 2 kor. — Schmiedt és Fontin Czernovitzból 5 kor. — Billotné 4 kor. — Lakatos Ilona 10 kor. — A cernovitz földhitelin-

tézet igazgatója 6 kor. — Balasovits Zoltán 2 kor. — Gróf Keglevich Sándorné 20 kor. — Bende Imre püspök 10 kor. — Csáska György érsek 10 kor. — Szatnári püspök 10 kor. — Városy Gyula püspök 10 kor. — Poritz Vilmos 2 kor. — Rónay Jenő 3 kor. — Kovács István 2 kor. 04 fill. — Dávid János Friedland 6 kor. — Országos központi hitelszövetkezet 10 kor. — Bpest Józsefvárosi plebánia bírája 4 kor. — Nevizánsky István 2 kor. 10 fill. — Nyitrai székeskáptalan 5 kor. — Premontrei káptalan 5 kor. — Schuh József, Retz Alsó-Ausztria 10 kor. Fuchs Hermína, Bécsújhely 8 kor. — Munkácsi püspök 10 kor. — özv. Gróf Hunyady Lászlóné 10 kor. — Szepesi székeskáptalan 20 kor. — Bagay Imre 10 kor. — Veszprémi káptalan 5 kor. — Waldtögl Matild 2 kor. — Pozsonyi Szt. Orsolyarendi zárda 20 kor. — Maslakovsky Paula 2 kor. — Báró Vojnits István 10 kor. — Egy ismeretlen család 4 kor. — Volarichné Bello Vilma 2 kor. — Vasvár-Szombathelyi székeskáptalan 10 kor. — N. N. 2 kor. — Sz. Alexia Ersekújvár, egy oltárterítő. — Pelcz Lipót 2 kor. — özv. Bánay Bogdáné 3 kor. — Kiss János pleb. 2 kor. Összesen 334 kor. 14 fillér. A nép halafohászat halgassa meg a Mindenható és árasza jövőnkre az áldások és kegyelmek búrvörzsait! Egyben kérjük a többi nagy- és nemeslelkű emberbarátok kegyelmeit. *Beszédt: Bertalan, lelkész.*

I R O D A L O M.

* *A katolikus papság szaktanptára* az 1902. évre. Szerkeszti és kiadja Schmiedt Ferenc. Budapest. Már az V. évfolyamban jelenik meg és elterjedése a legerősebb bizonyított hasznos volta mellett. Mint minden évben, ugy most is ügyesen kiválasztott közleményeket tartalmaz, melyek a lelkész számára igen hasznos utbaigazításokat tartalmaznak. A hivatalos ténykedések nyilvántartására alkalmas rovatok szolgálnak, melyek a feledékenység ellen nyújtanak igen hasznos segítséget. A hasznos tudvalók közt a pósta és tavíró szabályait ismerteti, továbbá kimerítő címjegyzéket minden irányu hatóságokkal és hivatalokkal. A gyakorlati kérdésekben igen sok lelkézi működésre a helyes eljárást és a rubrikákat tárgyalja. Ez igen becses a lelképásztori életben. Ismerteti továbbá az új választási törvényt és biztos tájékoztatást nyújt minden részletre. Végül néhány igen tanulságos értekezés következik. — Ara 3 korona. Kapható a szerzőnél: Budapest, VII. Szegegyház-tér 8. szám.

K ö s z ö n e t.

Az új év alkalmával kedves kötelességemnek teszek eleget, midőn köszönetet mondok és boldog új évet kívánok a méltóságos és főtisztelendő Papságnak, valamint minden kegyes pártfogómnak, kik üzletemet a lefolyt évben támogatásban részesítették s kérem a nagybecsű bizalmat jövő évben is részemre fenntartani. Részemről főtörökvésem leend ezután is, a már 38 év óta fennálló üzletem jó hírnevét megővni, s a méltóságos és főtisztelendő lelkészkedő papság nagybecsű parancsainak pontosan megfelelni.

Mély tisztelettel

Oberbauer A. utóda

egyház-felszerelési gyáros Budapest IV.

Váci-utca 17. szám.

József főherceg és Klotild főhercegasszony ő. cs. és kir. fens. udvari és a budapesti oltáregylet szállítója.

Nagyszabású legújabb kiadású árjegyzékem megjelent s kívánatra díjmentesen bérmentve küldöm.

Kiadja: Az erdélyi róm. kath. irodalmi Társulat. Felelős szerkesztő: **Zlamál Agost.**

Szerkesztőtársak: **Eröss József, Kárpiss János, Peter János dr., Wagner Sándor.**

Nyomatott Papp Györgynél a püsp. lyc. könyvnyomdában Gyulafehérvárt.